

16. Promotion of inclusive and effective international tax cooperation at the United Nations - A/RES/78/230. URL: <https://financing.desa.un.org/document/promotion-inclusive-and-effective-international-tax-cooperation-united-nations-ares78230>

УДК УДК: 349.2:342.77(477)

DOI: 10.32751/2617-5967-2024-02-20

Скляр М.

магістр права, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Стаття досліджує проблему захисту трудових прав працівників в умовах воєнного стану, зосереджуючись на досвіді України. Аналізуються законодавчі зміни, спрямовані на забезпечення гнучкості для роботодавців в умовах воєнної економіки, та їх вплив на права працівників. Розглядаються нові форми трудових відносин, ризики порушень трудових прав та механізми їх захисту. Особлива увага приділяється ролі міжнародних трудових стандартів у формуванні національного законодавства та практичним аспектам їх впровадження в кризових умовах. Досліджуються проблеми балансу між економічною необхідністю та соціальним захистом, а також виклики, пов'язані з фрагментацією міжнародного управління в надзвичайних ситуаціях. На основі аналізу пропонуються рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання трудових відносин у період воєнного стану, з урахуванням необхідності захисту фундаментальних прав працівників та адаптації до нових економічних реалій.

Ключові слова: трудові права, воєнний стан, трудове законодавство, міжнародні стандарти праці, гнучкість ринку праці, захист працівників, надзвичайні ситуації, трудові відносини, правове регулювання, Україна.

The article examines the problem of protecting the labor rights of workers under martial law, focusing on the experience of Ukraine. Legislative changes aimed at providing flexibility for employers in the war economy and their impact on workers' rights are analyzed. New forms of labor relations, risks of violations of labor rights and mechanisms of their protection are considered. Special attention is paid to the role of international labor standards in the formation of national legislation and the practical aspects of their implementation in crisis conditions. The problems of the balance between economic necessity and social protection are explored, as well as the challenges associated with the fragmentation of international emergency management. Based on the analysis, recommendations are offered to improve the legal regulation of labor relations during the martial law period, taking into account the need to protect the fundamental rights of employees and adapt to new economic realities.

Keywords: labor rights, martial law, labor legislation, international labor standards, flexibility of the labor market, protection of workers, emergency situations, labor relations, legal regulation, Ukraine.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі, де геополітичні конфлікти та військові дії стають реальністю для багатьох країн, питання захисту трудових прав працівників набуває особливої актуальності та гостроти. Воєнний стан, як особливий правовий режим, вносить суттєві корективи у функціонування всіх сфер суспільного життя, включаючи трудові відносини. В цих умовах забезпечення балансу між необхідністю ефективної діяльності держави та економіки з одного боку, та захистом фундаментальних прав працівників з іншого, стає складним викликом для правової системи та суспільства в цілому.

Особливість дослідження трудових прав працівників у період воєнного стану обумовлена наступними факторами: 1) необхідність адаптації трудового законодавства до умов воєнного стану при збереженні базових гарантій прав працівників; 2) виникнення нових форм трудових відносин та способів організації праці в умовах військових дій та загроз (віддалена робота, переміщення підприємств, тимчасове припинення діяльності); 3) зростання ризиків порушень трудових прав через економічні труднощі та зміни пріоритетів держави та бізнесу в умовах війни; 4) потреба у розробці механізмів захисту прав внутрішньо переміщених осіб та біженців у сфері праці; 5) важливість збалансування трудових прав із потребами національної безпеки та оборони.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз особливостей реалізації та захисту трудових прав працівників в умовах воєнного стану, виявлення основних проблем та розробка рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання трудових відносин у цей особливий період.

Стан наукового дослідження захисту трудових прав працівників в умовах воєнного стану охоплює широкий спектр аспектів. Вчені досліджували законодавчі зміни та їх вплив на трудові відносини, зокрема О. Л. Кучма та О.О. Коваленко аналізували спрощення трудових відносин та збільшення гнучкості для роботодавців. Н. Волкова, Л. П. Кирилова та О. І. Пилипишин вивчали впровадження тимчасових трудових договорів в умовах воєнної економіки. О.А. Рассомахіна розглядала баланс між вирішенням викликів воєнного часу та підтримкою стандартів гідної праці. Т. Гуренко та Н. Р. Прокопчук досліджували зміни в робочому часі, відпустках та принципах регулювання трудових відносин. К.О. Липоска аналізувала трансформації трудових прав в умовах воєнного стану. Значна увага приділялася міжнародним аспектам: О.В. Назимко, Ю.Д. Древаль та Л.В. Могілевський досліджували впровадження міжнародних стандартів та їх інтеграцію в національне законодавство. С.В. Венедиктов розглядав обмеження прав та регіональну диференціацію регулювання. І. Міщук, С. Соломко та L. Riisgaard аналізували міжнародні принципи захисту прав та вразливість працівників у зонах конфлікту. В. Канвар досліджував проблеми фрагментації міжнародного управління надзвичайними ситуаціями. Проте, враховуючи динамічний характер проблеми, існує потреба в подальших дослідженнях довгострокових наслідків змін у трудовому законодавстві та ефективності міжнародних механізмів захисту прав працівників у кризових ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року суттєво вплинуло на всі сфери суспільного життя, зокрема на трудові відносини. Законодавчі зміни, прийняті у відповідь на нові виклики, з одного боку, надали роботодавцям більше гнучкості для забезпечення функціонування підприємств в екстремальних умовах, а з іншого - створили нові ризики для працівників. Ключовим нормативно-правовим актом, який регулює трудові відносини в цей період, став Закон

України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-ІХ[1]. Цей закон запровадив ряд тимчасових заходів, які суттєво змінили баланс прав та обов'язків у трудових відносинах, що потребує детального аналізу з точки зору їх відповідності конституційним гарантіям та міжнародним стандартам у сфері праці.

Доповіді обговорюють трудові права та положення під час воєнного стану в Україні. На думку О. Л. Кучми та О.О. Коваленко ключові зміни включають спрощені трудові відносини, які надають роботодавцям більше гнучкості у зміні умов праці[2,3]. Відповідно такі науковці як Н. Волкова, , Л. П. Кирилова, О. І. Пилипишин також зазначають, що основних проявів такої підвищеної гнучкості є впровадження тимчасових трудових договорів, які дозволяють роботодавцям швидко адаптувати свою робочу силу у відповідь на мінливі потреби воєнної економіки[4,5]. При цьому, наголошують, що крім того, ця тенденція супроводжується зростаючою потребою в чітких трудових стандартах для вирішення унікальних проблем, що виникають у зв'язку з такими спеціальними трудовими угодами, гарантуючи, що працівники не залишаться вразливими до експлуатації, орієнтуючись на непередбачуваному ринку праці в умовах триваючого військового конфлікту[5]. Окрім змін у моделях зайнятості, джерела також висвітлюють ширші наслідки економіки воєнного часу для трудових відносин в Україні, особливо в контексті процесу європейської інтеграції країни.

Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» запровадив нові механізми зміни трудових договорів, збалансувавши свободи працівників і роботодавців[1]. На думку О.А. Рассомахіна, ці зміни спрямовані на вирішення викликів воєнного часу, що викликає занепокоєння щодо можливого порушення прав працівників та необхідності підтримувати стандарти гідної праці[6]. Щодо нових нововведень в законодавство Т. Гуренко, зазначає, що законодавець передбачив тимчасові переведення працівників, обмеження у відпустках, зміну робочого часу [7]. У свою чергу Н. Р. Прокопчук звернула на це увагу і наголосила на важливості дотримання принципів верховенства права та людиноцентризму в регулюванні трудових відносин під час дії воєнного стану[8]. Однак, у зв'язку зі збільшенням необхідності прийняття нових неординарних дій, існує ризик, що роботодавці можуть намагатися з користатися становище на свою користь. У такому випадку, погоджуємося із думкою К.О. Липоскою, яка наголошує на тому, що трудові права громадян України під час воєнного стану зазнають трансформацій, які, з одного боку, надають роботодавцям більшу гнучкість у регулюванні зайнятості, а з іншого боку, вимагають посиленого контролю та захисту фундаментальних трудових прав працівників для запобігання зловживанням та експлуатації [9].

Таким чином, введення воєнного стану в Україні спричинило значні зміни у сфері трудових відносин, що відображено у прийнятті Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану". Ці зміни спрямовані на забезпечення гнучкості для роботодавців в умовах воєнної економіки, включаючи впровадження тимчасових трудових договорів та спрощення процедур зміни умов праці. Однак, така трансформація трудових відносин створює потенційні ризики для працівників, зокрема можливість експлуатації та порушення їхніх фундаментальних прав. Хоча нове законодавство надає механізми для адаптації до викликів воєнного часу, воно також викликає занепокоєння щодо дотримання принципів гідної праці та захисту прав працівників. Важливим аспектом залишається баланс між необхідністю економічної гнучкості та збереженням трудових стандартів, особливо в контексті європейської інтеграції України. Загалом, ситуація вимагає

посиленого контролю за дотриманням трудового законодавства та розробки чітких стандартів для захисту працівників в умовах нестабільного ринку праці, зумовленого триваючим військовим конфліктом.

У даному випадку, міжнародні трудові стандарти можуть відіграти відіграють вирішальну роль у формуванні національного трудового законодавства та захисту прав працівників, особливо під час надзвичайних ситуацій і конфліктів. Доречно наголошує на цьому О.В. Назимко, вказуючи, що ці стандарти впроваджуються за допомогою різних механізмів, включаючи гармонізацію національного законодавства з Конвенціями МОП [10], а також Ю.Д. Древаль наголошую про важливість адаптації правил охорони праці до міжнародних та європейських стандартів під час надзвичайних ситуацій і конфліктів [11]. Про необхідність інтеграції міжнародних норм у вітчизняне трудове право, що сприяє визнання пріоритету міжнародно-правових актів над національним законодавством наголошував Л.В. Могілевський [12]. Доречним твердженням є думка авторів А. В. Руснак, Ю. В. Савченко, які зазначають, що під час війни вживаються спеціальні заходи для захисту прав працівників, такі як коригування робочого часу та політики відпусток [13].

При цьому, регулювання трудових прав під час надзвичайних ситуацій та конфліктів становить значні проблеми. Як зазначає С.В. Венедиктова під час збройних конфліктів трудові права можуть бути обмежені, що потребує адаптації законодавства для стабілізації трудових відносин. Досвід України свідчить про необхідність динамічного правового реагування та регіональної диференціації регулювання трудових відносин [14]. Зазвичай, як зазначають І. Міщук, С. Соломко, у таких випадках керівні принципи ООН щодо бізнесу та прав людини забезпечують основу для вирішення питань трудових прав, але їх ефективність обмежена під час конфліктів [15]. І в таких випадках міжнародні організації, такі як МВФ, можуть впливати на трудові права, їхнє втручання часто призводить до дерегуляції [16]. Проте, слід погодитися із думкою L. Riisgaard, що така дерегуляція може посилювати вразливість працівників, особливо в зонах конфлікту, де й без того трудові права мають слабку правову основу [17]. У такому випадку, доречно звернути увагу на позицію В. Канвар, який стверджує, що фрагментація міжнародного управління надзвичайними ситуаціями ще більше ускладнює захист прав під час надзвичайних ситуацій, Завдання універсальної юриспруденції, що регулює захист прав під час надзвичайного стану, із випадками фрагментації між різними трибуналами з прав людини та між конкуруючими доктринальними рамками, зокрема правом прав людини та міжнародним гуманітарним правом. З практичної точки зору це вказує на потенційну плутанину щодо застосовуваного права, спричинену не прогалинами чи чорними дірами, а дублюванням і неузгодженими режимами. З теоретичної точки зору, у цій статті стверджується, що безпілотні характеристики цих кількох режимів та їхні спроби координації виявляють глибші занепокоєння щодо статусу та узгодженості міжнародного права в цілому [18].

Таким чином, регулювання трудових прав у таких умовах становить значні проблеми, включаючи можливі обмеження прав та необхідність динамічного правового реагування. Керівні принципи ООН щодо бізнесу та прав людини забезпечують певну основу для вирішення питань трудових прав, але їх ефективність може бути обмежена під час конфліктів. Міжнародні організації, такі як МВФ, впливають на трудові права, часто призводячи до дерегуляції, що може посилювати вразливість працівників, особливо в зонах конфлікту. Фрагментація міжнародного управління надзвичайними ситуаціями та

конкуренція між різними правовими режимами ще більше ускладнюють захист прав. Це створює потенційну плутанину щодо застосовуваного права та вказує на глибші проблеми щодо статусу та узгодженості міжнародного права в цілому. Загалом, хоча міжнародні стандарти є критично важливими для захисту трудових прав, особливо в кризових ситуаціях, їх ефективна імплементація та застосування в умовах конфліктів та надзвичайних ситуацій залишаються складним завданням, що вимагає подальшого вдосконалення та координації міжнародних правових механізмів.

Висновок. Захист трудових прав в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який би враховував як національні особливості, так і міжнародні стандарти. Необхідне подальше вдосконалення правових механізмів, посилення контролю за дотриманням трудового законодавства та розробка чітких стандартів для захисту працівників в умовах нестабільного ринку праці. Важливим залишається пошук балансу між економічною необхідністю та соціальним захистом, а також покращення координації між різними міжнародними правовими режимами для ефективного захисту трудових прав в кризових ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> (дата звернення: 24.08.2023).
2. Кучма, О. Л. “Про спрощений режим трудових відносин у період дії воєнного стану.” *Проблеми сучасних трансформацій Серія право публічне управління та адміністрування*, vol. 2, no. 6, Dec. 2022, <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-01-03>.
3. Коваленко, О. О. “Новели трудового законодавства України, що характеризують свободу волі працівника і роботодавця при зміні трудового договору та забезпечують право на безпечні і здорові умови праці в період воєнного стану.” *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г С Сковороди Право*, vol. 4, no. 35, H.S. Skovoroda Kharkov National Pedagogical University, Jan. 2022, pp. 94–99, <https://doi.org/10.34142/23121661.2022.35.13>.
4. Volkova, Nataliia. “The Ukraine’s Labor Market Regulation in the Aspect of the European Integration Processes.” *VUZF REVIEW*, vol. 5, no. 1, Mar. 2020, pp. 58–70, <https://doi.org/10.38188/2534-9228.20.1.09>. Accessed 12 Aug. 2020.
5. Кирилова, Л. П., and О. І. Пилипишин. “До проблеми розвитку короткозорості в сучасній молоді.” *Медсестринство*, vol. 1, no. 1, May 2021, pp. 47–50, <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2021.1.12073>. Accessed 25 Aug. 2023.
6. О.А. Рассомахіна. “Трудові правовідносини в умовах воєнного стану: законодавчі зміни та напрями правового регулювання.” *Economics and Management*, vol. 6, no. 4 (2022), Dec. 2022, pp. 127–38, <https://doi.org/10.36919/2312-7812.4.2022.127>. Accessed 25 Aug. 2023.
7. Гуренко, Тамара. “Облік оплати праці та трудові відносини у воєнний період.” *Економіка та суспільство*, vol. 2, no. 36, Feb. 2022, <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-31>. Accessed 18 May 2022.
8. Наталія Романівна Прокопчук. “Обмеження права на працю в умовах воєнного стану.” *Galician Studies Law Sciences*, vol. 3, no. 3, Publishing House Helvetica, Nov. 2023, pp. 16–20, https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-3-3. Accessed 25 Aug. 2024.

9. Луровська, Катерина О. “Інтелектуальний потенціал міських громад як чинник підвищення їх конкурентоспроможності.” *Public Administration Aspects*, vol. 5, no. 12, Apr. 2018, pp. 59–66, <https://doi.org/10.15421/15201751>. Accessed 10 Mar. 2021.
10. Назимко, О. В. “Міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання праці у гірничодобувній промисловості.” *Актуальні проблеми права теорія і практика*, no. 1 (41), May 2021, pp. 77–85, <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2021-41-1-77-85>. Accessed 25 Aug. 2023.
11. Ю.Д. Древаль, et al. “Організаційно-правовий механізм адаптації сфери охорони праці до міжнародних та європейських стандартів.” *Visnik Nacìonal'noho Unìversitetu Civil'nogo Zahistu Ukraìni. Seriâ Deržavne Upravlìnnâ*, no. Issue 2(17)2022, Jan. 2022, <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-2-10>. Accessed 25 Aug. 2023.
12. Mohilevskiy, L. “Місце та значення міжнародних нормативно-правових актів у системі джерел трудового права України.” *Juridical Science*, vol. 2, no. 5(107), Apr. 2020, pp. 203–9, <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-107-5-2.25>. Accessed 18 June 2022.
13. Руснак, А. В., and Ю. В. Савченко. “Удосконалення механізму реалізації та захисту прав людини у сфері трудових відносин під час війни.” *Підприємництво і торгівля*, no. 39, Lviv University of Trade and Economics, Dec. 2023, pp. 163–70, <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-20>. Accessed 25 Aug. 2023.
14. Sergii Venediktov. “The Impact of the Armed Conflict on Labour Law: The Case of Ukraine.” *Access to Justice in Eastern Europe*, vol. 6, no. 4, Nov. 2023, pp. 278–91, <https://doi.org/10.33327/ajee-18-6.4-n000478>. Accessed 25 Aug. 2023.
15. I. Mishchuk, and S. Solomko. “Observance of Labor Rights in Wartime through the Lens of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Problems and Prospects for Improvement.” *Analytical and Comparative Jurisprudence*, no. 6, Dec. 2023, pp. 363–66, <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.61>. Accessed 23 Aug. 2023.
16. Reinsberg, Bernhard, et al. “The Political Economy of Labor Market Deregulation during IMF Interventions.” *International Interactions*, vol. 45, no. 3, Mar. 2019, pp. 532–59, <https://doi.org/10.1080/03050629.2019.1582531>.
17. Riisgaard, Lone. “International Framework Agreements: A New Model for Securing Workers Rights?” *Industrial Relations*, vol. 44, no. 4, Oct. 2005, pp. 707–37, <https://doi.org/10.1111/j.1468-232x.2005.00408.x>.
18. Kanwar, V. *International Emergency Governance: Fragments of a Driverless System*. 2007, api.semanticscholar.org/CorpusID:155919156.